

Miscellanea.

Грамота московського уряду до донських козаків про українські справи 1659 р.

Історія відносин між українськими і донськими козаками зовсім не розроблена; в загальних працях, що займають ся історією козачини, стрічаємо лише висловлені по дорозі дрібні уваги¹⁾; тим часом вони далеко не без'інтересні. Уже в самому заселенню донського краю „Черкаси“ брали діяльну участь і, бачить ся, чинили серед Донців найнесупокійніший елемент. Далі, Черкаси брали участь в усіх великих рухах Донців, що иноді платили їм тим же. Так гетьман Брюховецький піднімав Разіна на повстання, щоб втворити труднощі московському правительству і тим відвернути бурю від себе; прихід Черкас і Запорожців у разіновське містечко в кінці 1666 р. оживив пригаслу було разіновщину; разіновцем був і звісний самозванець, буцім то царевич Семен Алексеївич, що появився на Україні після Хмельницького і наробив стільки клопоту Москві.

Пізнійше у спілці з Донцями поступав запорозький кошовий Грицько Сагайдачний і славний хвастівський полковник Палій. Навіть при Петрі Великому, коли в 1707 р. уперве розбито Булавіна, він сховав ся на Запорожжє і вийшовши відти з новими силами, зробив другий бунт, паралельно з котрим ішла діяльність Некрасова на Волзі: Гордїєнко збунтував Запорожжє, Лебедин пробував під-

¹⁾ З українських істориків більш уваги звернув Куліш у своїх „Матеріялах“.

няти Полтавщину і Голлий грабував біля Сум. Тільки через нерішучість на той час гетьмана Мазепи огонь не обхопив усєї України.

Найбільше заховало ся звісток про відносини донського війська до дніпрових і запорожських козаків у часи війн за Україну при ц. Алексію Михайловичу, коли з одного боку українські діячі хотіли запоручитись помочию Донців, а з другого Москва особливо старалась привернути їх до себе і потім пустити проти Криму, щоб перешкодити татарам давати поміч тим гетьманам, з котрими хани бували в згоді.

Чимало інтересних документів до сих обставин напечатано в давньому і малозвістному провінціальному виданню „Историческое описаніе земли войска Донскаго“ 2-й в. Новочеркаськ 1872 р., головни вибраних з донських актів Моск. Архива Загр. Справ. Та деякі акти й доси не опубліковані. Імпер. Археогр. Комісія (у Петербурзі) задумує видати збір усіх дохованих донських актів під редакцією автора поважної праці про раскол на Дону В. Гр. Дружініна, та се виданне може появитись ще не швидко; тим то вважаємо не зайвим подати отут списаний для нас з донських актів Моск. Архива документ, що належить до вказаного вище часу.

Обставини, серед котрих він з'явив ся, були ось які: за Богдана Хмельницького дніпрові й запорозькі козаки довго були в союзі з Кримом, Донці-ж нападали на Крим і з сего powodu в 1649—1650 р. у Хмельницького вийшли живі зносини з Донцями, при чому він грозив ся їм війною, коли вони не помирять ся з ханом. Літом 1650 р. Тимофій Хмельницький навіть ходив з Запорожцями до р. Міусу проти Донців, та до війни діло не дійшло; а в 1652 р. Богдан Хмельницький, уже в спілці з війском донським, грозив війною Кримуви. Таку перемінчиву політику що до Криму вів він і пізнійше до самої смерти.

Новий гетьман Виговський завівши спілку з Річю Посполитою проти Москви, рішив опертись на Крим; у Москві дізнались про сей плян і хотіли паралізувати його нападом на Крим Донців, для чого післаний був на Дон думний дворянин Ждан-Кондирев, але та його поїздка мала дуже нещасливі наслідки (Соловьевъ Ист. Росс. т. XI, вид. 2, ст. 62). Хан прибув на поміч Виговському, через що й вийшло конотопське розбитє московських війск. В часи страшного переляку, що обхопив тоді московське правительство, Ордін-Нащокін рекомендував цареви знову спробувати підняти Донців проти Криму, що, видно, було сповнено і навіть з успіхом, бо

Донці тоді основно пограбили Крим (ibid.), а до Виговського після того віднеслись дуже ворожо.

Та й у самій Україні справа Виговського не вигоріла і в вересні 1659 р. на Расавській раді він навіть зложив булаву, що дісталась Юреви Хмельницькому, вибір котрого гетьманом був потверджений на раді в Переяславі 17 жовтня тогож року. От про сі події московське правительство признало користним оповістити військо донське грамотою з 11 ноября, закликаючи козаків помагати Юреви Хмельницькому. Ся грамота й подаєть ся тут. Вона зробила своє, бо на другий рік Юрий Хмельницький увійшов із військом Донським у спілку проти Криму.

Одеса 17/29 марта 1897 р.

Ол. Маркевич.

Посылка на Донъ Посольскаго Приказа толмача Полуекта Кучумова съ Государевою грамотою войску Донскому. (¹¹/₁₆₅₉ ноябр. 11, N 10).

Отъ Царя и Великаго Князя Алексѣя Михайловича всеа великія и малыя и бѣлыя Росіи Самодержца на Донъ въ нижніе и въ верхніе юрты атаманомъ и казакомъ Осипу Петрову и всему войску Донскому.

Въ прошлыхъ годехъ по многимъ присылкамъ и слезнымъ прошеніямъ гетмана Богдана Хмельницкаго и всего войска Запорожскаго пожаловали ихъ, приняли подъ нашу Великаго Государя высокую руку въ вѣчное подданство и отъ ляховъ ихъ свободили и вѣры христiянскіе разорити и церквей Божіихъ обругати ляхомъ не дали. И они намъ Великому Государю передъ нашимъ Великому Государю бояриномъ и дворецкимъ и намѣстникомъ Тверскимъ предъ Васильемъ Васильевичемъ Бутурлинымъ на вѣрное и вѣчное подданство передъ святымъ евангеліемъ обѣщаніе съ клятвою учинили и крестъ цѣловали, и мы Великій Государь многожды ихъ отъ неприятели нашими Царскаго Величества ратными людьми боронили и какъ гетмана Богдана Хмельницкаго не стало и они всемъ войскамъ обрали гетманомъ писаря Ивана Выговскаго и присылали къ намъ Великому Государю бити челомъ, чтобъ мы Великій Государь пожаловали, на подтвржденее гетман-

ства ево велѣли дать нашу Великого Государя жаловальную грамоту, и мы Великій Государь по челобитью всего войска Запорожскаго послали нашу Великого Государя жаловальную грамоту съ окольничимъ нашимъ и оружейничимъ и намѣстникомъ Ржевскимъ съ Богданомъ Матвѣвичемъ Хитрово съ товарищи, и велѣли отдать тому ихъ новообранному гетману на радѣ. И Иванъ Выговской при томъ нашего Царского Величества окольничемъ и оружейничемъ и при всемъ освященномъ соборѣ вѣру учинилъ и крестъ цѣловаль въдругіе и общался съ клятвою, что безъ нашего Великого Государя вѣдома ни съ конми государи не ссылатся, а отъ котораго Государя послы къ нему присланы будутъ, и ему про то вѣдомо чинить намъ Великому Государю. И послѣ того не въ многомъ времени учаль онъ тайно ссылатся съ поляки и съ Крымскимъ ханомъ и проискивати измѣну, и которые изъ войска Запорожскаго подданные наши, помня свое крестное цѣлованіе и нашу Великого Государя къ себѣ милость, учили ево въ той измѣнѣ обличать, и онъ за то вчалъ междуусобіе и привелъ крымскихъ татаръ и ляховъ и многое въ войскѣ Запорожскомъ разореніе починилъ.

И мы Великій Государь, наше Царское Величество Государь христіанскій, жалѣя о православныхъ христіанехъ и слыша про междуусобіе ихъ и невинное кроворазлитіе, посылали къ нему многіе наши Великого Государя грамоты, чтобъ онъ отъ междуусобія престалъ и на православныхъ христіанъ враговъ креста Христова бусурманъ не наводилъ и разоренія и въ плѣнъ расхищенія бусурманы христіаномъ не чинили. И онъ своимъ злоумышленіемъ и хотя тѣмъ угожденіе ляхомъ учинить, наши Великого Государя грамоты поставилъ въ презрѣніе и отъ злаго своего дѣла не престалъ.

И послѣ того послали мы Великій Государь нашихъ Царского Величества ближняго боярина и воеводу и намѣстника Казанскаго князя Алексѣя Никитича Трубецкаго съ товарищи не для войны, но хотя то междуусобіе успокоить; и онъ гетманъ и противъ насъ Великого Государя вчалъ войну и намъ Великому Государю измѣнилъ и учинился у польскаго короля въ подданствѣ, также и малую Росію, войско Запорожское, всѣхъ православныхъ христіанъ злымъ своимъ умысломъ и прелестями хотѣлъ отъ насъ Великого Государя изъ подданства отвести и, угождая королю, привелъ на православныхъ христіанъ крымскаго хана и татаръ и многое разореніе и невинное кроворазлитіе учинилъ. И та-

кимъ своимъ злымъ умышленіемъ и смертнымъ прещеніемъ многихъ полковниковъ и черкасъ въ свое единомысліе ужъ было привелъ.

И нынѣ за милостію всемогущаго Бога все то учинилось инако, и злые его замыслы разорились, и все войско Запорожское — полковники и сотники и казаки и всякихъ чиновъ духовнаго и мирскаго чину люди, вспомятовавъ страхъ Божій и свое обѣщаніе, оставя того врага Божія Ивашка Выговскаго, яко лживаго гетмана, добровольно и безо всякаго понужденія намъ Великому Государю въ винахъ своихъ добили челомъ и учинились подъ нашею Великаго Государя высокою рукою въ вѣчномъ подданствѣ по прежнему и на вѣрное и вѣчное подданство присягу учинили и прежнее свое крестное цѣлованіе подтвердили, и того врага измѣнника Ивашка Выговскаго отъ гетманства отставили и хотѣли его убить, и онъ изъ войска ушелъ, а дядю его Васку Выговскаго, полковника Авруцкаго, да племянниковъ его полковниковъ же Юшку да Илюшку Выговскихъ прислали къ намъ Великому Государю къ Москвѣ¹⁾. А которые польскіе жолниры были въ черкасскихъ городахъ на залогахъ въ Переяславлѣ, въ Нѣжинѣ, въ Черниговѣ и въ иныхъ мѣстехъ, и тѣхъ всѣхъ побили больше трехъ тысячъ чело-вѣкъ; и совѣтника Выговскаго, которой его на всякое зло приводилъ, шляхтича Юрья Немирича убилижъ. И въ нынѣшнемъ во 168 году ноября въ 1 день писали къ намъ Великому Государю бояринъ нашъ и воеводы князь Алексѣй Никитичъ Трубецкой съ товарищи, что въ Переяславлѣ на радѣ при нихъ бояринъ нашъ и воеводахъ совокупясь все войско обоихъ сторонъ Днѣпра, обозной и судьи и ясаулы войсковые и всѣ полковники и старшина и войты и бурмистры и райцы и лавники и вся чернь обрали въ гетманы Юрья Хмельницкаго и наше Великаго Государя жалованье булаву ему дали.

И тотъ новообранной гетманъ Юрій Хмельницкой и обозной и судьи и ясаулы войсковые и полковники и старшины и казаки на вѣрное и вѣчное подданство въ Соборной церкви по евангельской заповѣди при нихъ бояринъ нашъ и воеводахъ вѣру учинили и крестъ цѣловали на томъ, что ему гетману и всему войску Запорожскому быти подъ нашею Великаго Государя высокою рукою въ подданствѣ на вѣки неотступно во всей нашей Вели-

¹⁾ Взято було в неволю і брата Выговського Данила, але він вмер дорогою. Выговських послано на Сибір.

кого Государя волѣ и въ послушаньѣ. И какъ къ вамъ ся наша Великого Государя грамота придетъ, а изъ войска Запорожскаго гетманъ Юрьи Хмельницкой буде учнетъ къ вамъ о промыслу на неприятели и враговъ креста Христова на бусурманъ писать, и вамъ бы къ нимъ быти совѣтнымъ и надъ неприятели нашими, гдѣ буде случится, промыслъ съ ними чинити собча. Писанъ на Москвѣ, лѣта 7168 ноября въ 11 день.

